

Трудові ресурси в сільському господарстві України та їх фінансове забезпечення: регіональний аспект

Тоцька Олеся

Totska.Olesia@vnu.edu.ua

професор кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

43021 Луцьк – вул. Винниченка, 28

АНОТАЦІЯ

Фінансові та кількісні показники, що характеризують працю в сільському господарстві України, мають регіональні відмінності. Метою цього дослідження є комплексний аналіз довоєнного стану регіонів України в частині кількості та доходів штатних працівників сільського господарства й формування пропозицій щодо розвитку агропромислового сектору в регіонах, які потрапили до різних зон унаслідок рейтингування, у післявоєнний період. Для реалізації поставленої мети використано такі методи: рейтингування – для визначення позиції кожного регіону України за обраними фінансовим і кількісним показниками праці в сільському господарстві; графічний – для зонування регіонів України залежно від отриманих позицій за результатами рейтингування. Визначено, що в 2021 р. середньооблікова кількість штатних працівників сільського господарства в регіонах України коливалася від 1,2 тис. осіб (Закарпатська область) до 29,7 тис. осіб (Полтавська область). Лідерами за цим показником є Полтавська, Київська, та Черкаська області; аутсайдерами – Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області. Водночас середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства в регіонах України в аналізованому періоді коливалася від 259,2 євро (Одеська область) до 504,1 євро (Івано-Франківська область). Лідерами за фінансовим показником є Івано-Франківська, Тернопільська та Львівська області; аутсайдерами – Рівненська, Чернівецька та Одеська області. Регіони України за рівнями кількості штатних працівників сільського господарства і їх заробітної плати віднесено до семи різних зон. До зон із чіткою позицією (дуже високий, високий, середній, низький і дуже низький рівень) потрапило тільки вісім регіонів або 32%, усі інші регіони потрапили до зон дисбалансів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заробітна плата, кількість штатних працівників, сільське господарство, регіони, Україна

Отримано : 07/09/2022

Переглянуто : 04/11/2022

Прийнято : 12/11/2022

1. Вступ. Сільське господарство є одним із найперспективніших видів економічної діяльності України в контексті експортної діяльності. Однак фінансові та кількісні показники, що характеризують працю в сільському господарстві країни, мають регіональні відмінності. Тому доцільно проаналізувати кількість і доходи штатних працівників сільського господарства по регіонах України, визначити їх мінімальні та максимальні величини тощо. Особливо актуальним дослідження агропромислового комплексу України видається в час військових дій на її території, які негативним чином впливають на формування кадрового та матеріального потенціалу сільського господарства, а також продовольчу безпеку не тільки України, але й держав, до яких вона раніше експортувала продукцію сільського господарства.

2. Огляд літератури. Аналізуючи сучасні наукові праці в цьому контексті, можна виділити три напрями досліджень:

1. Фінансові аспекти праці в сільському господарстві України: соціальні й економічні умови, які можуть сприяти переходу молодих чоловіків із робітничого класу на незалежну сільськогосподарську роботу (Deffontaines, 2021); стан бюджетного фінансування розвитку сільських територій (Dema. й ін., 2019); структурні викривлення у розподілі новоствореної вартості між основними суб'єктами земельних відносин (Khodakivska. і Mohylnyi, 2018); створення валової доданої вартості в сільському господарстві (Mykhailov й ін., 2020); система економічних факторів, що визначають ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств (Shevchenko й ін., 2020); показники оплати праці в сільському господарстві (Vasylieva, 2019).

2. Кількісні показники праці в сільському господарстві України: кадрова безпека сільськогосподарських підприємств (Kilnitska й ін., 2020).

3. Фінансовий і кількісний аспекти праці в сільському господарстві України: вплив заробітної плати на кількість працівників сільського господарства (Makhsma, 2013); вплив площі сільськогосподарських угідь, кількості підприємств, кількості працюючих і загальної собівартості продукції на розмір чистого доходу сільськогосподарських кооперативів (Shelenko й ін., 2022); проблеми зниження рівня зайнятості, низького рівня заробітної плати (Tiurina й ін., 2021).

На відміну від наукових праць згаданих авторів, метою цього дослідження є комплексний аналіз регіонів України в частині кількості та доходів штатних працівників сільського господарства й формування пропозицій щодо розвитку агропромислового сектору в регіонах, які потрапили до різних зон унаслідок рейтингування, у післявоєнний період.

3. Методика. Для реалізації поставленої мети використано такі методи:

1. Рейтингування – для визначення позиції кожного регіону України за обраними фінансовим і кількісним показниками праці в сільському господарстві в 2021 р. (довоєнний період).

2. Графічний – для зонування регіонів України залежно від отриманих позицій за результатами рейтингування.

Зауважимо, що статистичні дані (Державна служба статистики України, 2022) за 2021 р. подано без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

Для аналізу використано дані щодо 24 регіонів України та м. Київ – столиці України.

4. Результати. У 2021 р. в Україні середньооблікова кількість штатних працівників сільського господарства становила 345,3 тис. осіб (Державна служба статистики України, 2022). Детальніше регіональний розподіл цього кількісного показника подано в стовпці 3 **Таблиці 1**.

Таблиця 1. Кількість і заробітна плата штатних працівників сільського господарства по регіонах України в 2021 р.

№	Регіон	Середньо-облікова кількість штатних працівників, тис. осіб	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, євро (за курсом 1 євро=32,31 грн)
1	Вінницька	25,8	387,3
2	Волинська	7,0	341,5
3	Дніпропетровська	18,7	318,4
4	Донецька	12,7	352,1
5	Житомирська	11,3	372,9
6	Закарпатська	1,2	335,2
7	Запорізька	15,1	300,1
8	Івано-Франківська	2,9	504,1
9	Київська	26,3	383,4
10	Кіровоградська	18,3	324,5
11	Луганська	8,6	382,4
12	Львівська	7,0	434,9
13	Миколаївська	11,3	315,5
14	Одеська	14,0	259,2
15	Полтавська	29,7	361,7
16	Рівненська	4,9	294,4
17	Сумська	16,0	389,0
18	Тернопільська	11,4	455,2
19	Харківська	17,9	386,7
20	Херсонська	13,9	321,6
21	Хмельницька	17,5	382,7
22	Черкаська	26,3	384,0
23	Чернівецька	2,0	274,1

24	Чернігівська	22,3	398,6
25	м. Київ	3,2	370,0
Україна		345,3	363,1

Джерело: Розрахунок автора на основі даних Державної служби статистики України та Національного банку України (Державна служба статистики України, 2022; Національний банк України, 2022).

Водночас в 2021 р. в Україні середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства у перерахунку на євро за офіційним курсом гривні (середнім за період), встановленим Національним банком України, склала 363,1 євро. Детальніше регіональний розподіл цього фінансового показника подано в стовпці 4 Таблиці 1.

Згідно **Таблиці 1** (стовпець 3), в аналізованому періоді середньооблікова кількість штатних працівників сільського господарства в регіонах України коливалася від 1,2 тис. осіб (Закарпатська область) до 29,7 тис. осіб (Полтавська область).

Працівники сільського господарства розподілились за регіонами таким чином:

- більше 20 тис. осіб: Вінницька, Київська, Полтавська, Черкаська та Чернігівська області (п'ять регіонів);

- більше 10 тис. осіб: Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська та Хмельницька області (12 регіонів);

- менше 10 тис. осіб: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Рівненська та Чернівецька області, а також м. Київ (вісім регіонів).

Згідно **Таблиці 1** (стовпець 4), в аналізованому періоді середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства в регіонах України коливалася від 259,2 євро (Одеська область) до 504,1 євро (Івано-Франківська область). Заробітна плата працівників сільського господарства розподілилась за регіонами таким чином:

- більше 400 євро: Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська області (три регіони);

- більше 300 євро: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області, а також м. Київ (19 регіонів);

- менше 300 євро: Одеська, Рівненська та Чернівецька області (три регіони).

Рейтинги регіонів України за обраними фінансовим і кількісним показниками праці в сільському господарстві подано в **Таблиці 2**. Зауважимо, що у випадку тотожності показників (напр., середньооблікова

кількість штатних працівників сільського господарства в Київській і Черкаській областях дорівнювала 26,3 тис. осіб), їхні рейтинги були однаковими та дорівнювали найвищій можливій позиції (2 і 2, а не 2 і 3).

Таблиця 2. Рейтингування регіонів України за рівнем штатних працівників сільського господарства та їх заробітною платою в 2021 р.

№ з/п	Регіон	Рейтинг регіонів за рівнем середньо-облікової кількості штатних працівників	Рейтинг регіонів за рівнем середньомісячної заробітної плати штатних працівників
1	Вінницька	4	6
2	Волинська	19	16
3	Дніпропетровська	6	20
4	Донецька	14	15
5	Житомирська	16	12
6	Закарпатська	25	17
7	Запорізька	11	22
8	Івано-Франківська	23	1
9	Київська	2	9
10	Кіровоградська	7	18
11	Луганська	18	11
12	Львівська	19	3
13	Миколаївська	16	21
14	Одеська	12	25
15	Полтавська	1	14
16	Рівненська	21	23
17	Сумська	10	5
18	Тернопільська	15	2
19	Харківська	8	7
20	Херсонська	13	19
21	Хмельницька	9	10
22	Черкаська	2	8
23	Чернівецька	24	24
24	Чернігівська	5	4
25	м. Київ	22	13

Джерело: Розрахунок автора на основі даних Таблиці 1.

Згідно **Таблиці 2**, лідерами за кількісним показником є Полтавська, Київська, та Черкаська області; аутсайдерами – Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області. Водночас лідерами за фінансовим показником є Івано-Франківська, Тернопільська та Львівська області; аутсайдерами – Рівненська, Чернівецька та Одеська області.

Результати зонування регіонів України за отриманими в Таблиці 2 рейтинговими позиціями показано на Рис. 1.

- Зона 1 – дуже високий рівень;
- зона 2 – високий рівень;
- зона 3 – середній рівень;
- зона 4 – низький рівень;
- зона 5 – дуже низький рівень;
- зона 6 – зона дисбалансу з вищим рівнем кількості штатних працівників;
- зона 7 – зона дисбалансу з вищим рівнем заробітної плати штатних працівників.

Рисунок 1. Рейтингова матриця зонування регіонів України за рівнями кількості штатних працівників сільського господарства і їх заробітної плати
Джерело: Розрахунок автора на основі даних Таблиці 2.

- У цій матриці всі регіони України, розподілено на сім зон:
- зона 1 – дуже високий рівень (обидві рейтингові позиції від 1 до 5) – Чернігівська область (4% регіонів);
 - зона 2 – високий рівень (обидві рейтингові позиції від 5 до 10) – Сумська, Харківська та Хмельницька (12%);
 - зона 3 – середній рівень (обидві рейтингові позиції від 10 до 15) – Донецька (4%);
 - зона 4 – низький рівень (обидві рейтингові позиції від 15 до 20) – Волинська (4%);
 - зона 5 – дуже низький рівень (обидві рейтингові позиції від 20 до 25) – Рівненська та Чернівецька (8%);

зона 6 – зона дисбалансу з вищим рівнем кількості штатних працівників – Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська та Черкаська (40%);

зона 7 – зона дисбалансу з вищим рівнем заробітної плати штатних працівників – Закарпатська, Житомирська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська та Тернопільська, а також м. Київ (28%).

Як бачимо, вісім регіонів потрапили до зон із чіткою позицією, 17 регіонів – до зон дисбалансів.

Варто зазначити, що внаслідок російської агресії, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., сільське господарство України, як і інші галузі, зазнало значних збитків. За даними Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки, розмір пошкоджень від війни в сільському господарстві склав 4,292.3 млн дол. США, а саме:

сільськогосподарські угіддя та незібраний урожай озимих культур – 2,135 млн дол. США;

машинне обладнання – 926.1 млн дол. США;

складські приміщення – 272.4 млн дол. США;

тваринництво – 136.4 млн дол. США;

багаторічні культури – 89.1 млн дол. США;

фактори виробництва (наприклад, пальне) – 119.6 млн дол. США;

продукти, що зберігаються – 613.0 млн дол. США (КШЕ Центр досліджень продовольства та землекористування, 2022).

Окрім того, з'явилися значні проблеми з експортом зернових:

– українські порти можуть пускати в дію лише незначну частину своїх довоєнних потужностей;

– коли суховантажі входять у Чорне море, їх перевіряють на контрабанду зброї (дороговартісна процедура);

– коли суховантажі випливають з Чорного моря, їх перевіряють, чи немає в них вкраденого зерна (дороговартісна процедура);

– багато страхових компаній відмовляються страхувати перевезення в зоні конфлікту ((Lachan і Saakov, 2022).

Внаслідок цього значна частина зібраного врожаю залишається на території України.

Також наявна і значна міграція населення України внаслідок війни.

Наведені вище фактори безумовно негативним чином впливають на поточні показники діяльності сільського господарства України.

5. Висновки. Працю в сільському господарстві регіонів України можна охарактеризувати, як із кількісної, так і з фінансової сторони. Зокрема, в 2021 р. (довоєнний період) кількість штатних працівників сільського господарства в регіонах України коливалася від 1,2 тис. осіб до 29,7 тис. осіб. Лідерами за цим показником є Полтавська, Київська, та

Черкаська області; аутсайдерами – Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області.

Водночас в аналізованому періоді середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства в регіонах України коливалася від 259,2 євро до 504,1 євро. Лідерами за цим показником є Івано-Франківська, Тернопільська та Львівська області; аутсайдерами – Рівненська, Чернівецька та Одеська області.

Результати зонування регіонів України за отриманими рейтинговими позиціями на основі фінансового та кількісного показників праці в сільському господарстві в 2021 р. показали, що до зон із чіткою позицією (дуже високий, високий, середній, низький і дуже низький рівень) потрапило тільки вісім регіонів або 32%, усі інші регіони потрапили до зон дисбалансів.

Зважаючи на отримані результати, для розвитку сільського господарства України потрібно:

- а) завершити військові дії в Україні;
- б) відновити матеріально-технічну базу підприємств агропромислового комплексу та повернути працівників, які мігрували через війну;
- в) для регіону, що потрапив до зони 1 – підтримувати високий рівень кадрового потенціалу та фінансового забезпечення працівників;
- г) для регіонів, що потрапили до зон 2–5 – поступово переходити до зон із вищим рівнем кількості штатних працівників сільського господарства і їх заробітної плати;
- д) для регіонів, що потрапили до зон 6–7 – вирівнювати дисбаланс за рахунок підтягування розбалансованої рейтингової позиції кількісного чи фінансового показника розвитку сільського господарства.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні кількісних і фінансових показників агропромислового комплексу України за 2022 р. в регіональному вимірі та їх порівняння з отриманими результатами за 2021 р., виявлення змін і формування нових пропозицій.

References

- Deffontaines, P. (2021). “Working for yourself?” Small farmers in post-socialist Ukraine. *Nouvelle Revue du Travail*, 18. <https://doi.org/10.4000/nrt.8340>
- Dema, D., Abramova, I., & Nedilska, L. (2019). Financial and economic conditions of rural development in Ukraine. *Eastern Journal of European Studies*, 10(1), 199–220. https://ejes.uaic.ro/articles/EJES2019_1001_DEM.pdf
- Khodakivska, O., & Mohylnyi, O. (2018). The modern state agricultural policy of Ukraine: Problems of countries with transition economy. *Public Policy and Administration*, 17(4), 526–538. <https://doi.org/10.13165/VPA-18-17-4-03>

- Kilnitska, O., Starunska, L., & Pereuda, S. (2020). Personnel safety of agricultural enterprises of Ukraine: Assessment and directions of provision. *Scientific Horizons*, 23(11), 70–80. [https://doi.org/10.48077/scihor.23\(11\).2020.70-80](https://doi.org/10.48077/scihor.23(11).2020.70-80)
- KSE Center for Food and Land Use Research. (2022, June 8). *Review of war damage in the agriculture of Ukraine. Indirect damage assessment*. https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua.pdf (In Ukrainian).
- Lachan T., Saakov V. (2022, August 15). *Why is grain export from Ukraine so sluggish?* <https://www.dw.com/uk/popri-zernovij-koridor-eksport-zernovih-z-ukraini-dosi-mlavij/a-62811221> (In Ukrainian).
- Makhsma, M. (2013). Dynamics of wages in agriculture and its impact on employment of rural population. *Economic Annals-XXI*, 9-10(2), 37–40.
- Mykhailov, A., Mykhailova, L., Kyrychenko, T., Haiyan, Y., & Zhiping, H. (2020). Innovative approaches in the management of human capital development in the context of rural population's life quality improvement. *International Journal for Quality Research*, 14(4), 1291–1302.
- National Bank of Ukraine. (2022). *Official exchange rate of the hryvnia to foreign currencies (average for the period)*. Retrieved August 4, 2022, from <https://bank.gov.ua> (In Ukrainian).
- Shelenko, D., Balaniuk, I., Shpykuliak, O., Sas, L., Humeniuk, M., & Matkovskiy, P. (2022). Simulation of change in performance indicators (net profit, land area, number of employees) of agricultural cooperatives of Ukraine. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, 22(1), 569–578. https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_1/Art64.pdf
- Shevchenko, A., Petrenko, O., & Orlova, V. (2020). Study of factors influencing the efficiency of agricultural enterprises in Ukraine. *Scientific Horizons*, 23(9), 68–76. [https://doi.org/10.48077/scihor.23\(9\).2020.68-76](https://doi.org/10.48077/scihor.23(9).2020.68-76)
- State Statistics Service of Ukraine. (2022). *Statistical collection "Labor of Ukraine 2021"*. Retrieved August 4, 2022, from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_pr_ukr_2021.pdf (In Ukrainian).
- Tiurina, A., Kapelista, I., Omelchenko, A., Obykhod, H., & Pavliuk, S. (2021). Sustainable economic development of Ukraine through the agro-sector growth. *Scientific Horizons*, 24(12), 92–101. [https://doi.org/10.48077/scihor.24\(12\).2021.92-101](https://doi.org/10.48077/scihor.24(12).2021.92-101)
- Vasylieva, N. (2019). Improvement of agricultural management: Functional comparative approach. *Montenegrin Journal of Economics*, 15(1), 227–238. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-1.17>